

МЕРЕЖЕВА ЕКОНОМІКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ

Т. В. Дзядук,

Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка

У статті розглянуто виникнення нової моделі світової господарської системи — мережевої економіки. Визначені посилання виникнення і формування вищевказаної системи для розробки ефективної стратегії ведення господарчої діяльності.

Другу половину ХХ століття можна охарактеризувати як період динамічного поширення глобалізаційних тенденцій в світовій економіці. Це пов'язано з активною інтернаціоналізацією господарських процесів, яка базується на транснаціоналізації виробництва та зростанні обсягів прямого іноземного інвестування, що в свою чергу породжує вихід на світову арену гігантів міжнародного бізнесу — багатонаціональних корпорацій.

Проте початок ХХІ століття знаменується появою нової тенденції суспільних модифікацій — відбувається перехід від індустріальної економіки до інформаційної. Це означає, що суспільство рухається до якісно нового етапу розвитку, де пануватимуть нові принципи організації господарського життя.

Базовими поняттями, на яких ґрунтується концепція інформаційної економіки, є інформація, знання. Вони втрачають статус товару і починають сприйматися як головні засоби виробництва, посуваючи на другий план такі традиційні засоби виробництва, як земля, праця і, навіть, капітал. Останні можуть розглядатися як обмежені ресурси, тоді як знання фактично невичерпні. Оскільки ринок визначає поведінку людини в умовах обмеженості виробничих ресурсів, то зміна базових постулатів призводить до того, що відбувається трансформація і такого поняття як ринок. За умов індустріальної економіки ринок розглядався як структура, яка визначає правила і механізми виробництва, розподілу та руху товарів. За допомогою інформаційних технологій відбувається прискорення економі-

чних процесів, і за цих обставин ринок просто не поспіває за ними. Таким чином, його регуляторна функція починає девальвуватися. На зміну всесвітній мережі ринку приходять всесвітня інформаційна мережа (глобальне електронне середовище). Саме становлення інформаційно-функціональної мережі, на думку М.Кастельса, є ознакою переходу до інформаційної епохи [2; с. 31].

В процесі мережизації господарських зв'язків відбувається формування мережевої економіки. Це дещо вужче поняття, ніж інформаційна економіка. В рамках концепції мережевої економіки увага зосереджується на внутрікорпоративному співробітництві та міжпідприємницькій співпраці. Таким чином, мережева економіка виступає певною складовою інформаційної економіки і пов'язана з появою нових діючих суб'єктів господарської діяльності — виробничих мереж, до компетенції яких потрапить здійснення глобального виробництва.

Дана тенденція зацікавила багатьох науковців, таких як М. Кастельс, Д. Старк, Л. Бруст, С. Олівер, С. Соколенко, С. Парінов, які намагалися сформулювати своє бачення подальшого розвитку економічної системи.

Метою даної статті є аналіз трансформаційних змін світової економічної системи в умовах появи нових акцентів у глобальному виробництві, нових форм міжфірмового співробітництва, з точки зору організації бізнесу в контексті сучасного розвитку економіки. Для цього необхідно розкрити ряд питань: які передумови виникнення цих революційних змін? Які основні елементи

несуть дані зміни? Які особливості нових господарських процесів? Які можливості вони надають?

Індустріальна економіка, економіка ХХ століття характеризуються пануванням масового виробництва, коли суб'єкти господарської діяльності керуються принципом нарощення обсягів виробництва, вбачаючи в цьому свою конкурентну перевагу. З часом відбувається перенасичення ринку виробленою продукцією і виникає потреба у виділенні нового критерію конкурентоспроможності — вже не розмір компанії і, відповідно, обсяг виробленої нею продукції відіграють вирішальну роль при зайнятті лідируючої позиції на міжнародній арені, а значна увага починає приділятися якості. Цей аспект є важливим для виживання виробництв, адже інноваційна природа інформаційної економіки диктує принцип "Зроби сам так, аби твоя продукція застаріла" [4; с. 32]. В цьому значну роль відіграють конкуренти. Високий темп технологічних перетворень, який спостерігається сьогодні, загрожує недовговічністю тим компаніям, які приділяють незначну увагу розробці та впровадженню інновацій. Це стосується навіть компаній, які виступають монополістами на ринку. Таким чином, основним критерієм конкурентоспроможності стає швидкість реагування на потреби споживачів, зовнішні та внутрішні потрясіння. Все це призводить до кризи великої корпорації, головна проблема якої — відсутність гнучкої системи виробництва. Таким чином, виникла потреба створити більш гнучку і ефективну, з огляду на сьогоднішній, організаційну структуру.

Крім цього, розвиток інформаційних технологій та інноваційних розробок дозволяють індивідуалізувати виробництво. З'являється нове поняття — масове індивідуальне виробництво, тобто масове виробництво індивідуальних продуктів та послуг — це ще один плюс на користь "гнучкої корпорації" [4; с. 39].

Яким чином можна досягти перетворень організаційної структури корпорації? По-перше, модифікація великої корпорації вимагає змін у менеджменті — такою зміною може стати застосування нових форм управління, як то, наприклад, ТQM (total quality management) або СЗП (система збалансованих показників). По-друге, зміни мають торкнутися внутрішньокорпоративних та міжкорпоративних зв'язків.

Традиційній компанії притаманні здебільшого вертикальні внутрішньокорпоративні зв'язки, та, як правило, горизонтальні міжкорпоративні. Іншими словами, в середині компанії існує жорстка ієрархія і спостерігається галузева інтеграція з підприємствами, операційна діяль-

Таблиця 1. Порівняльна характеристика індустріальної та мережевої економік

Критерій	Індустріальна економіка	Мережева економіка
Економічне зростання	Передбачуване, прогнозоване	Непередбачуване, оскільки пов'язане зі стрімким розвитком новітніх інформаційних технологій, інновацій
Основний ресурс	Фінансові ресурси	Людські ресурси
Конкурентоспроможність	Базується на розмірі компанії, на обсязі виготовленої нею продукції	Базується на швидкості реагування компанії на зміни в потребах споживачів, на зовнішні та внутрішні потрясіння
Співробітництво компаній	Незначні мережеві зв'язки, превалюють компанії-одинаки	Широкі мережеві зв'язки, сприяння інтеграційним процесам
Розподіл праці	Широкий, тобто компанія охоплює всі сфери виробництва, необхідні для кінцевого продукту	Незначний, тобто компанія спеціалізуються виключно на продукуванні певних складових, необхідних для кінцевого продукту
Основний регуляторний механізм поведінки компанії	Ринкова конкуренція	Поєднання конкуренції з кооперацією. Кооперативна поведінка перетворюється на один з елементів ділової поведінки компанії
Робочі процеси	Стабільні	Гнучкі, ситуативні, організуються на час виконання проекту
Ієрархічні рівні	Багаторівнева структура, де переважають вертикальні зв'язки	Однорівнева структура, побудована на горизонтальних зв'язках

Джерело: складено автором

ність яких характеризується спільною технологією та однорідністю продукції, що виготовляється.

Переосмислення традиційної

моделі корпорації призвело до появи нових суб'єктів господарювання — мережевих структур — це група компаній, які на базі інтернет-техно-

логій об'єднуються з метою використання своїх особливостей, ресурсів, специфічних переваг перед іншими для реалізації певних спільних проектів [5; с.96]. Мережеве підприємство характеризується пануванням горизонтальних внутрішньокорпоративних відносин, крім того, в основу міжфірмової взаємодії покладена вертикальна інтеграція, яку ще називають виробничою кооперацією підприємств, що спеціалізуються виключно на продукуванні певних складових, необхідних для кінцевого продукту. Іншими словами, у мережевих структур особливе відношення до такого явища як ієрархія. Це дозволяє їм бути більш гнучкою організаційною формою, яка досить швидко пристосовується до середо-

Індустріальна економіка

Мережева економіка

Рис. 1. Зв'язок між витратами виробництва і результатами діяльності компанії

вища і здатна до розвитку разом з ним, на відміну від формальних ієрархічних організацій [3; с. 15]. Управління тут будується на основі гнучких екстрених рішень, оскільки багато важливих задач виникають настільки стрімко, що їх неможливо вчасно передбачити.

Здавалось би, що децентралізація та брак ієрархії в мережевій структурі можуть становити певну проблему, оскільки мають викликати труднощі при спробах координації функцій і зосередженні засобів для конкретних цілей. Але в час новітніх інформаційних та комунікаційних технологій з'являється можливість координованого прийняття рішень і децентралізованого їх виконання. Осовні функції розподіляються по окремих компаніях, які пов'язані між собою і з невеликою головною організацією, що є їх штаб-квартирою, єдиною електронною системою. Проте усі поради і зауваження кожного структурного підрозділу, який входить до складу мережі, беруть до уваги, а всі проблеми узгодження своєї діяльності суб'єкти вирішують між собою на рівноправних засадах.

Якщо структурний елемент мережі (компанія) припиняє реалізувати відведену для нього функцію, його просто виключають з мережі. Таким чином вона себе перелаштовує, оскільки всередині мережевої структури має знаходитися все тільки необхідне і корисне для її існування. І хоча певні структурні підрозділи можуть бути важливіші за інші, кожен з них потребує один одного, доки знаходяться в її складі. Те, що не є корисним для мережі, з її точки зору, має ліквідуватися.

Тепер підрозділи, що займаються інженерними розробками, маркетингом, науковими дослідженнями і бухгалтерією, вже не є складовими однієї організації, вони стають самостійними організаціями, працюючи за контрактом. За допомогою цього відбувається оптимізація виробничого процесу, яка спонукає створення мережі зв'язків, що становить собою цінний ресурс, доступ до якого надає певні переваги одним групам суб'єктів над іншими, які такого доступу не мають.

Таким чином, мережізація господарських зв'язків дозволяє говорити про формування нового явища в економічному житті суспільства — мережевої економіки. Спробуємо проаналізувати та узагальнити основні відмінності між якісно різними етапами розвитку економічної системи — індустріальною та мережевою економіками (табл. 1).

Крім того, слід зауважити, що в умовах мережевої економіки закон

спадної граничної дохідності, який відображає зв'язок між витратами виробництва і результатами діяльності компанії, що притаманний традиційній економіці, трансформується в закон зростаючої граничної дохідності, де залежність між витратами виробництва і результатами діяльності компанії відображає крива, що є постійно зростаючою (рис. 1).

Таки відмінності можна пояснити зміною характеру витрат. В умовах індустріальної економіки витрати на виробництво розглядаються як затрати, необхідні для збільшення обсягів виробленої продукції. І з часом збільшення витрат вже не призводить до зростання обсягів реалізованої продукції, а відтак і зростання доходу, оскільки продукт морально застаріває. В умовах мережевої економіки витрати на виробництво отримують нове забарвлення, оскільки тепер левову частку цих витрат займають витрати на науково-дослідні розробки, інновації, що дозволяє компанії модифікувати свою продукцію до потреб ринку.

Таким чином, мережева економіка проявляється в господарській системі, де виробництво базується на інформаційній і науковій базі. Тому на перший план в системі світового господарства виходять такі галузі, як виробництво комп'ютерної техніки, ракето- та літакобудування, фармацевтика, програмне забезпечення, телекомунікаційне обладнання і т.д., що призводить до структурних змін в світовій господарській системі.

Яскравим прикладом застосування мережевих принципів ведення господарської діяльності може виступати автомобільна промисловість. Варто зазначити, що міжнародний автомобільний ринок має ряд особливостей. Зі зміною характеру і специфіки попиту основні світові автовиробники стали орієнтуватися не на збільшення обсягів випуску популярних моделей, а на їх диверсифікацію, (у США за 1980—2000 рр. кількість моделей, що випускається, подвоїлася, досягнувши 1050) [1].

Було сформовано кілька моделей взаємин провідних автоконцернів із субпостачальниками. Зокрема стратегія Фольксвагена і Рено, що одержала назву "2 + 1", побудована за такою схемою [1]:

1. Для кожної основної модифікації автомобіля компанія-розроблювач формує партнерство з ключовими постачальниками.

2. У кожному регіоні два постачальники розглядаються як ексклюзивні привілейовані партнери, оскільки вони беруть участь у підготовці та виробництві продукції на ранніх стадіях виконання проекту.

Водночас постійне співробітництво підтримується з третім партнером. Хоч він залучається до робіт у меншій мірі та має незначні можливості для поставок, однак партнерство з ним здійснюється з тією метою, щоб у разі необхідності швидко замінити одного з двох основних партнерів.

3. Оскільки в глобальній економіці автомобілі однієї моделі продаються в різних регіонах планети, відповідно сформувалася тенденція орієнтуватися на тих самих постачальників компонентів у разі організації виробництва визначеної моделі в різних куточках світу. Для того щоб якість компонентів була завжди високою, кожен такий постачальник зіштовхується з необхідністю або інвестувати капітал у нове виробництво, або забезпечувати передачу знань місцевому постачальнику. Зазвичай, постачальник воліє вибрати першу можливість.

Так досягається оптимізація процесу виробництва, що відображається й на фінансових показниках діяльності компанії.

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що сьогодні спостерігається велике зрушення в концептуальному осмисленні шляхів глобального економічного розвитку. Воно ґрунтується на формуванні нового типу економічної системи — мережевої економіки, яка характеризується появою нових суб'єктів господарювання — мережевих структур, нових способів операції, падінням ієрархічної логіки, появою нових форм менеджменту. Отже, вивченню і сприянню розвитку мережевих систем має приділятися чимало уваги на нинішньому етапі розвитку економіки, оскільки високоінтегровані підприємницькі структури є основним двигуном зростання економіки країни.

Література:

1. Соколенко С. Стратегії економічного росту та формування нових виробничих систем в епоху глобалізації // Економічний часопис — XXI. — № 5, 2003.
2. Гальчинський А. Трансринкові трансформації. — Економічна теорія. — 2007. — № 1. — С. 28—36.
3. Manuel Castells. Materials for an Exploratory Theory of the Network Society. — British Journal of Sociology. — vol. 51, nr 1. — Special Millennium Issue, 2000. — P. 15.
4. Голобуцький О., Шевчук О. Е-Україна. Інформаційне Суспільство: бути чи не бути. — К.: 2001. — 73 с.
5. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст. — К.: Логос, 2002. — 646 с.